

TÖNNIESOVA POT PO LJUBLJANI

UVOD

Družina Tönnies je v stotih letih, od leta 1844 naprej, pomembno vplivala na gospodarski in družbeni razvoj mesta Ljubljane. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti je leta 2017 o razsežnosti njihovega dela, raznovrstnosti, mednarodni dejavnosti in dediščini na pobudo Slovensko-švedskega društva pripravil posvet, izdali so tudi zbornik Stoletje družine Tönnies in pripravili razstavo. Istega leta je Mestni svet občine Ljubljana sprejel sklep o imenovanju parka ob Koseškem bajerju po Gustavu Tönniesu, kjer so postavili razstavo o njihovem življenju in delu. Razstava je bila tudi v Tehniškem muzeju Slovenije v Bistri, v Arhivu Slovenije in Muzeju v Litiji. V pripravi je razstava v Steklenem atriju Mestne hiše v Ljubljani, kjer bo predstavljena tudi nova zgibanka Tönniesova pot po Ljubljani.

KRATEK OPIS ŽIVLJENSKIH POTI DRUŽINE TÖNNIES

Gustav Tönnies se je rodil leta 1814 v Stralsundu ob Baltiku. Njegov oče, ladijski tesar, se je tja preselil iz južne švedske pokrajine Småland. Gustav se je v Hamburgu šolal za tesarja, se nato odpravil na dolgo učno pot po takrat najrazvitejših evropskih deželah. Leta 1844 so ga povabili v Ljubljano, da bi postavil ostrežje na Kolizeju, takrat največji stavbi v tem delu Evrope. Po uspešnem delu in vabilu župana Hradetskega je postal mestni tesar. Ljubljana je postala njegov drugi dom. Poročil se je z ljubljančanko Amalijo Malovrh, s katero sta imela devet otrok. Vseh pet sinov se je po šolanju vključilo v očetova podjetja in pozneje nadaljevalo njegovo delo v Ljubljani, Trstu in Nabrežini. Deloval je pri izgradnji železniških postaj na progi Celje–Ljubljana–Trst in Ljubljana–Trbiž, gradil industrijske objekte (pivovarno Kozler, tekstilno tovarno, obnovil Cukrarno, sodeloval pri gradnji Tobačne tovarne), preselil fužine iz Dvora pri Žužemberku v Ljubljano, ustanovil Strojne tovarne in livarne in opekarno v Kosezah. Z modernizacijo kamnolomov v Nabrežini, Repentaboru in Momjanu je z novimi železniškimi in ladijskimi prevozi omogočil prodajo kamna po Evropi in čezmorskih deželah do Japonske, Nove Zelandije, Argentine in Severne Amerike. Leta 1883 mu je cesar Franc Jožef podelil visoko odlikovanje Zlati križec s krono. Gustav je umrl leta 1886. V svojih podjetjih je takrat zaposloval preko šeststo delavcev, pretežno Slovencev, skrbel za njihovo strokovno usposabljanje, jih dobro plačeval in tako bil pri njih zelo priljubljen.

Sinovi Gustav, Adolf, Wilhelm, Emil in Rudolf so nadaljevali njegovo delo. Njihovo gradbeno podjetje je bilo v času ljubljanskega potresa leta 1895 med največjimi, zato ne preseneča, da so bili med glavnimi izvajalci gradbenih del pri obnovi in tudi izgradnji javnih, zasebnih, vojaških in religioznih zgradb. Strojne tovarne in livarne so postale gonilo nastajajoče lesnopredelovalne, strojne industrije in energetike na Kranjskem ter predhodnik povojnega razvoja Litostroja. Rudolf je po študiju arhitekture na Dunaju odšel v Zagreb in nato v Sarajevo, kjer je bil dvajset let vodilni arhitekt bosanske vlade. Po koncu prve svetovne vojne se je vrnil v Ljubljano in prevzel družinsko gradbeno podjetje ter deloval tudi v Zagrebu, Sarajevu in Beogradu.

Ljubljana je v tem obdobju postajala pomembna prestolnica dežele Kranjske. Vojne, nastajanje novih držav, mednacionalni spori in gospodarske krize so vplivale tudi na družino Tönnies in njene dejavnosti, ki so v obdobju do druge svetovne vojne postopoma zamrle, s tem pa tudi spomin na njihovo bogato dediščino. Slovensko-švedsko društvo je pred leti začelo obujati spomin na njihovo življenje in delo, ki je pomembno prispevalo pri vključevanju dežele Kanske in pozneje Slovenije v družbo razvitih evropskih držav.

TÖNNIESOVA POT PO LJUBLJANI

Pot po dediščini družine Tönnies začenjamo na osrednjem trgu secesijske Ljubljane, na Prešernovem trgu, ki je obdan s palačami, popotresno obnovljeno Hauptmanovo hišo **1**, Mayerjevo palačo **2**, zdaj Nacionalni inštitut za javno zdravje, po Trubarjevi **3 in 4**, stanovanjski zgradbi in preko Tromostovja do Kresije **5**, sedeža Upravne enote mesta Ljubljana in Turistično-informativnega centra. Nadaljujemo pot po Stritarjevi ulici **6** do Mestnega trga. Nasproti Magistrata so obnovili Souvanovo hišo (hišna številka 24) **7**, hišo s številko 10 z bogatim atrijem **8**, nato Pod Trančo 2, **9** kjer je Gustav Tönnies postavil leta 1867 most do Jurčičevega trga. Ta most so leta 1922 po načrtu arhitekta Jožeta Plečnika prestavili v Moste in leta 2009 na zdajšnjo lokacijo med Prulami in Krakovskim nasipom, ki ima prvotno ime most Hrdeckega v spomin na ljubljanskega župana z najdaljšim časom opravljanja tega poklica, in sicer od leta 1822 do 1847. Most s posebno jekleno konstrukcijo in zglobom je bil prvi z betonskimi temelji. Srečanje Gustava Tönniesa z Dobnerjem, ravnateljem Fužin iz Dvora pri Žužemberku, kjer so mostovno konstrukcijo izdelali, je vodilo v selitev te proizvodnje v Ljubljano, kar je pomembno zaznamovalo razvoj industrije na Kranjskem. Pot nas vodi po Gallusovem nabrežju **17 in 18** do Levstikovega trga: tu so leta 1901 zgradili Dekliško osnovno šolo **11**, danes Šolo za učence s prilagojenim programom. Od tu do Starega in Gornjega trga **34 in 12**. Vračamo se do župnišča in cerkve Sv. Jakoba **13**, ki je bila obnovljena leta 1897. Nadaljujemo pot po Grudnovem nabrežju in prečkamo reko Ljubljanico čez most že omenjenega Hrdeckega **14**. Nato po Krakovskem nabrežju, Bregu po Križevniški in Gosposki ulici do Turjaške ulice, kjer so obnovili zgradbo za Jadransko banko **15**, v kateri je danes Glasbena matica. Vračamo se na Trg francoske revolucije, v stavbi s hišno številko 6 je danes Konservatorij za glasbo in balet **16**, na Rimski cesti so obnovljene stanovanjske hiše od številke 1, danes Zavod za varstvo kulturne dediščine, **17 do 5 in 6 in 18, 19**, dalje po Slovenski cesti in Gregorčičevi ulici do Vegove ulice, kjer so v kletnih prostorih Realke **20** leta 1897 zgradili prvi popotresni laboratorij dr. Albina Belarja, svetovno znanega seizmologa, za katerega so v Strojnih tovarnah izdelovali instrumente seizmografe. Z Belarjem so se Tönniesovi sinovi seznanili že v času šolanja na Realki. Po prvi svetovni vojni, ko je Belar padel v nemilost nove oblasti in se preselil v Višče pri Gorjah pri Bledu, so s sodelovanjem nadaljevali in izdelovali instrumente za njegov novi laboratorij. Lično hišo z laboratorijem je zanj narisal arhitekt Maks Fabiani, s katerim so tudi Tönniesi sodelovali pri številnih secesijskih zgradbah v Ljubljani. Pot nas vodi nazaj na Gosposko ulico **21** in naprej na Kongresni trg **15 in 22** in levo po Dunajski cesti do Gradišča 8 do 10, kjer je, za gledališčem Drama Nemška hiša **23**. Ogled te hiše je zanimiv z obeh strani, tudi z Gregorčičeve ulice. Naprej po Dunajski in Rimski cesti od številke 20 do 22 **24** na začetek Tržaške ceste, kjer so Tönniesi leta 1872 sodelovali pri izgradnji Tobačne tovarne Ljubljana **25**, ki so jo preselili iz ponovno pogorelo stavbo Cukrarne. V Tobačni tovarni je bilo zaposlenih več kot dva tisoč delavcev, večinoma žensk in je bila pomembna industrijska dejavnost. Danes je v njej upravni sedež Tehničnega muzeja Slovenije, številnih podjetij, zavodov in Upravne enote Ljubljane. Vračamo se na Prešernovo ulico 1 do 3, stanovanjski zgradbi Antona Korzike **26**, do številke 25: Mladike, dekliškega liceja in internata 1907, arhitektov Maksa Fabianija in Metoda Kocha, danes je tam Ministrstvo za

zunanjše zadeve 27. Po Šubičevi ulici, preko Valvazorjevega parka, pridemo do Opere, Zupančičeva 1, Kranjskega deželnega gledališča 28, ki ga je zgradil Adolf Tönnies leta 1892. V Cankarjevi ulici 16, 10 in 3 so stanovanjsko-poslovne zgradbe 29, 30, 31, prečkamo Slovensko cesto in vstopimo v poslopje Pošte 32, katere notranjost je leta 1896 zgradil Adolf Tönnies. Vračamo se nazaj na križišče Slovenske ceste in Cankarjeve ulice, kjer je poslopje tedanje Ljubljanske kreditne banke, danes Banke Slovenije 33, leta 1923 jo je zgradil Rudolf Tönnies. Nadaljujemo po Beethovnovi ulici do številke 9, stanovanjske zgradbe 34 arhitekta Maksa Fabianija in nato po Štefanovi ulici ponovno do stanovanjskih zgradb na Zupančičevi ulici 7 in 8, 35, 36 ter nato do Prežihove ulice, kjer so leta 1906 zgradili Klasično gimnazijo, danes je tam Osnovna šola Prežihovega Voranca, 37 arhitekta Maksa Fabianija. Nadaljujemo po Zupančičevi ulici mimo nekdanjega Kolizeja, 38 kjer zdaj gradijo novo stanovanjsko palačo Schellenburg. Na križišču z Gosposvetsko ulico se nahaja Evgaličanska cerkev Primoža Trubarja 39, obnovljena leta 1921, v kateri je pokopan arhitekt Rudolf Tönnies. Po Celovski cesti se odpravimo do Pivovarne Union, naslednice Kozlerjeve pivovarne 40, ki jo je leta 1876 zgradil Gustav Tönnies. Tam je tudi Pivovarski muzej, s kotičkom, posvečenim Tönniesu. Na zemljišču med Gorenjsko železnico in Dunajsko cesto so bile nekdanje Tönniesove delavnice in Strojne tovarne in livarne, danes pa je tu novi Muslimanski center z džamijo. Vračamo se v center mesta po Celovski cesti do Vošnjakove in Dvorčakove ulice številka 9, kjer si je Rudolf v angleškem secesijskem slogu leta 1922 zgradil nov dom 41, danes je tam vila Selena s turističnimi apartmaji. Po Kersnikovi ulici, ob kateri se je do Dunajske ceste razprostiralo prvotno zemljišče in zdaj že porušena stanovanjska zgradba Gustava Tönniesa, se vračamo na Celovško cesto do Figovca in Tavčarjeve ulice, kjer je Hribarjeva palača 42, ki jo je zasnoval Maks Fabiani in zgradil Gustav Tönnies ml., na številkah od 3 do 5 stanovanjski zgradbi 43 in na številki 9 zgradba Sodišča 44, ki jo je leta 1922 zgradil Rudolf Tönnies. Na Miklošičevi ulici 20 je Krisperjeva palača 45, na številki 16 Bambergova palača 46, obe je leta 1907 načrtoval Maks Fabiani in zgradil Gustav Tönnies ml. Sledi Kolodvorska ulica in Ljudske kopeli iz leta 1901 arhitekta Maksa Fabianija, gradil je Gustav Tönnies ml., danes je tam Družinski center Mala ulica 47. Nato gremo po Kolodvorski ulici proti železniški postaji, na številki 26 je gostinsko-stanovanjska zgradba 48, na številki 11 Ljubljanski dvor iz leta 1923 arhitekta Maksa Fabianija, gradil je Rudolf Tönnies, danes je tam sedež Slovenskih železnic in kina Dvor 49. Naprej do Trga osvobodilne fronte, Železniške postaje Ljubljana 50, s tesarskimi, ključavničarskimi in gradbenimi deli je sodeloval Gustav Tönnies leta 1847, ko je v Ljubljano z Dunaja pripeljal prvi vlak. Nadaljujemo do stanovanjskih zgradb na Resljevi cesti 16 51 in Čufarjevi ulici 20 in 22 52 ter Trubarjeve ceste 32, kjer je stanovanjsko-trgovska zgradba 53. Naprej po Trubarjevi do Cerkev sv. Petra, obnovljene po potresu 54. Nato po Roški cesti, čez Ljubljano mimo Cukrarne 55, Gustav Tönnies jo je dvakrat obnavljal, po požarih leta 1858 in leta 1868, v letu 2021 pa je bila prenovljena v Umetnostno galerijo Cukrarna. Domobranska Roška vojašnica 56 je bila zgrajena leta 1899, poleg Artilerijske vojašnice na Dunajski cesti in Vojaške bolnišnice na Zaloški cesti je bila pomemben del projektov Tönniesovega gradbenega podjetja. Pot nadaljujemo po Poljanski cesti 26 in 28, kjer je bila sirotišnica Marijanišče, danes je tam upravna zgradba Mestne občine Ljubljana in dijaški dom Ivana Cankarja 57. Ulica Janeza Pavla II, stanovanjske zgradbe, številka 7 58, 12 do 14 – Hiša Zrinjskega 59. Na Poljanski cesti 13 se nahaja stanovanjska zgradba 60, pot pa vodi naprej do Poljanskega nasipa 2, tam je prva železobetonska zgradba Katoliške tiskarne iz leta 1908, pozneje je bila v njej tiskarna Ljudske pravice, zdaj Pravna fakulteta 61. Tu se zaključuje prvi krog Tönniesove poti po Ljubljani, ki jo obiskovalci lahko prehodijo v enem dnevu. Vzame približno 4 do 5 ur.

Na bolj oddaljene točke v Ljubljani, v Koseški park Gustava Tönniesa in do družinske grobnice na pokopališču Žale se lahko odpravite z mestnim avtobusom ali kolesom Bikelj, k vodovodnemu rezervoarju na Tivolskem hribu pa peš po Jakopičevem sprehajališču, kjer se je nahajal Jakopičev paviljon po načrtih Maksa Fabianija in graditelja Gustava Tönniesa, do Tivolskega gradu in naprej po gozdni poti do Tivolskega vrha.

Bolj oddaljena mesta, kjer so delovali člani družine Tönnies v Sloveniji (Bled, Žirovnica, Litija, Novo mesto, Kostanjevica, Vrhnika, Bistra), so dosegljiva z javnimi prometnimi sredstvi.

V Žirovnici je Tehnični muzej Završnica, kjer je na ogled stara elektrarna s Peltonovimi turbinami, zgrajenimi v Strojnih tovarnah in livarnah Ljubljana leta 1911, delo Wilhelma Tönniesa. V Tehniškem muzeju v Bistri je na ogled zbirka lesnopredelovalnih strojev, ki so bili zgrajeni v Strojnih tovarnah in livarnah.

Ob Tönniesovi poti po Ljubljani si lahko ogledamo vrsto drugih muzejev, galerij ([povezave](#)), parkov, modernih zgradb, gostišč, kavarn in drugih zanimivosti mesta Ljubljane.

Pripravil Stojan Jakopič, Slovensko-švedsko društvo
Ljubljana, maja 2022